
a kulturális megnyilatkozás formái zentán

DR. VOJISLAV JANKOVIĆ

Az így felfogott téma elkerülhetetlenül számos dilemmát is felvet. Vajon a kulturális megnyilatkozás formáit Zentán leíró, történeti módon mutassuk-e be? A jelen időszakban, vagy több éves fejlődés távlatában? És hány évet fogjunk át? Vajon a művelődési intézmények fejlődési dinamikájának szerkezeti elemzést is megkíséreljük? S mindezen tételek alapján bizonyos távlati tervekről is beszámoljunk-e?

Minden ilyen tézisnek megvan a maga indokoltsága és társadalmi haszna zentai viszonylatban, de szélesebb területen is. De mivel Zenta művelődési életét már eddig is néhányszor bemutatták történeti módszerrel, vagy legalábbis megkísérelték, s ugyanakkor számos társadalmi egység és művelődési intézmény távlati tervének lehetünk tanúi (noha már tapasztalhattuk, hogy ezekhez a tervekhez kellő kritikával kell közeledni), ezért számunkra legalkalmasabbnak tűnt a zentai művelődési élet megnyilvánulásai szerkezeti elemzésének megkísérlése, mégpedig néhány év felölelésével, pontosabban 1963-tól máig. Vizsgálódásaink kezdetét nem egészen önkényesen határoztuk meg. Ebben az évben Zenta művelődési intézményeiben különféle integrációk történtek, amelyeknek megvolt a maguk nagyon is jelentős hatásuk a művelődési tevékenység megnyilvánulási folyamataira.

A művelődési intézmények tevékenységét — akár hivatásos, akár műkedvelő intézményekről van szó —, valamint a művelődési élet megnyilvánulási formáit különféle szempontokból szemlélhetjük és világíthatjuk meg. A legegyszerűbb felosztás két kategóriát különböztet meg: a kultúra létrehozóinak nézőpontját és a művelődési élet dinamizmusa élvezőinek nézőpontját. Noha e két nézőpont elválaszthatatlan egészet képez, legalábbis a mi korunkban és öngazgató szocialista társadalmunkban, a világ többi részén gyakran nincs meg ez az egységük.

Elég gyakori eset, hogy a művelődési élet alkotói bizonyos fajta céhbe tömörülnek, amelyben meghatározzák a kultúra fejlődésének irányait és a haszonelvű, kereskedelmi célokat. Másrészt vannak csoportok, de egyé-

ni alkotók is, akik „magányos harcosok”, és mindenáron a saját vonalukat követik, tekintet nélkül a szociális és kulturális környezetre, amelyben tevékenykednek. Noha a kulturális alkotók mindkét kategóriája leggyakrabban a tőkés társadalmi környezethez tartozik, ezek elemeit megtalálhatjuk a szocialista társadalmakban is. A társadalom bizonyos részeinek a művelődési tevékenységben való elégtelen angazsáltósága miatt ilyen irányzatok bizonyos időszakokban szocio-kulturális környezetekben fokozottabban érvényre juthatnak.

A kulturális alkotók másik csoportja — a „magányos harcosok” nem rendelkeznek az előzőnek a jellegzetességeivel. Ezek a „szabadúszók” a művelődés alkotóinak nem tipikus tőkés társadalombeli megnyilvánulási elemei. Ez mondhatjuk, a kultúra egyéni kifejezési módjára nézve, tipikus is. Az egyén, intim szükségleteitől és szellemi igényeitől ösztönözve kezdeményezi a kulturális tevékenységet, fejleszti, szintetizálja azt a társadalmi környezetnek megfelelően (néha azzal ellentétben is), igyekszik kifejezésre juttatni környezetete művelődési életének valamely formájában, és ily módon beilleszkedik a társadalmi tevékenység, vagyis a társadalmi felépítmény általános mozaikjába.

A művelődés alkotóinak mindkét kategóriája megtalálható nálunk, Zentán is. Természetesen léteznek itt a művelődés élvezői is. Ily módon megvan a kulturális összesség, amelyről mint kerek szociális kifejezési módról beszélhetünk. Ezen összesség elemeinek elemzése megkövetelné, hogy közülük egyeseket kiemeljünk a könnyebb megkülönböztetés és megnyilatkozási formáinak megfigyelése végett. Ilyen értelemben alkalmasnak tűnik számunkra, hogy — az eddigi szokásnak megfelelően —, nem távolodva el az élő szociális gyakorlattól, az összesített felosztás modelljei szerint elemzésünkben kiemeljük: az intézményesített, művelődési intézmények által kifejezésre jutó művelődési életet és az egyéni kifejezési formák, leginkább a műkedvelő tevékenység, a művelődési élet ilyen alakjainak alkotói és élvezői szabad idejében folytatott tevékenység útján kifejezésre jutó művelődést. (Ez alkalommal nem térnénk ki a dilemmára, hogy mi is a művelődésben az amatőrizmus és professzionizmus, mert ez rendkívül összetett és nálunk nem eléggé megvitatott kérdés. Ez a kérdés egyébként is újabb, még jelentősebb kérdéseket vet fel: e két tevékenység közül társadalmilag melyik a hasznosabb, vagy legalábbis melyek a társadalmi hasznosság elemei az egviknél és másiknál, a művelődési élet e két megnyilvánulási formájának hol vannak az érintkezési pontjai, és ebből mi következik, vagy mi következhetne és a többi.)

Nálunk Zentán négy hivatalos művelődési intézmény létezik. Ezek a Művelődési Ház, a Népkönyvtár, a Zentai Múzeum és a Történelmi Levéltár. Rajtuk kívül a művelődési élet megnyilvánulási formáinak egész sorával találkozhatunk. Úgy hisszük, fontos ezeket is feljegyveznünk, nem tulajdonítva jelentőséget a felsorolás sorrendjének: Stevan Sremac Műkedvelő Színjátszó Társulat, Dudás Gyula Múzeum- és Levéltár barátok Egyesülete, tevékenység Zenta Monográfiájának kidolgozásán, publicisztikai tevékenység a *Tiszavidék* és *Potisje* hetilapok keretében, a Közművelődési Közösség tevékenysége, énekkari tevékenység a kórusfesztiválok, a magyar nyelv ápolására alakult Nyelvművelő Egyesület, bélyeggyűjtők egyesülete, az Ifjúsági Tribün, a tornyosi ifjúsági művelő-

dési egyesület, hasonló egyesület Keviben, Felsőhegyen és Bogarason, az ifjúsági tűzoltózenekar, a foto- és filmamatőrök klubjának művelődési tevékenysége, az eszperantisták egyesülete, a kamarakórus, a Zenekedvelő Fiatalok, a gyermektevékenység különféle alakjai és néhány időszaki megnyilvánulás.

Ez alkalommal azonnal figyelmeztetnünk kell a nézetek pozitív egybefonódására egy fontos kérdésben nemcsak nálunk Zentán, hanem világszerte is. Ez pedig a művelődés és az oktatás-nevelés felfogásának kérdése. Noha ezt az összetett kérdést sokat vitatták és vitatják még ma is, és nincs szándékunkban itt is tárgyalni, kötelességünknek éreztük utalni rá az alábbi megjegyzéssel.

A művelődés és az oktatás legtöbbször elválaszthatatlanul összefüggnek, és az egyik vagy a másik tevékenységről beszélni, élesen elválasztva őket egymástól, szinte lehetetlennek tűnik. Különösen azért, mert a művelődési tevékenység leggyakrabban magában foglalja az oktatás-nevelés szándékát is. Szinte elképzelhetetlen egy intézmény vagy kulturális tevékenység művelődési szerepéről úgy beszélni, hogy közben elhanyagoljuk nevelési hatását. Hasonló a helyzet az oktatással is. Már maga az oktatási tevékenység bizonyos nézeteket terjeszt az élvezőknél, a nevelteknél, és ily módon a tudásmennyiség és a megszerzett kulturális szükségletek és szokások közbeeső tevékenységeként új minőség keletkezik, gyakran elszakíthatatlan egységbe fűződve. Mégis, az elemzés érdekében külön lehet választani ezen egész egyes elemeit, s ez alkalommal mi is erre vállalkozunk.

Mint mondtuk, Zentán négy művelődési intézmény van, amely folyamatosan, kisebb-nagyobb aktivitással szervezi és valósítja meg Zentán a művelődési életet.

Valójában a Művelődési Háznak kellene a legnépszerűbb, a népesség legszélesebb és legtömegesebb rétegeit felölelő intézménynek lennie. Szándékosan emeljük ki az első helyre jelentősége szerint, noha a törvényes előírások — az általános feltételek között joggal —, az első helyre a könyvtárakat helyezik, majd a levéltárakat, a múzeumokat és csak azután a művelődési házakat. A mi elemzésünk szükségletei szempontjából a művelődési háznak a Zentához hasonló szociális környezetű városokban a legnagyobb szerepük van a művelődési élet teljessége értelmében, mert természetes szerepük, hogy a Zentához hasonló nagyságú és hasonló művelődési felépítésű községekben az általános művelődési élet szervezői legyenek, vagy legalábbis annak kellene lenniük. Más kérdés azonban, hogy a zentai Művelődési Ház betölti-e ezt a szerepet és milyen eredménnyel.

Ez az intézmény már megalakításától fogva súlyos tehertételt hurcol: a helyiséghiány problémáját, s ugyanilyen, ha nem még súlyosabb problémát: a szakkáder hiányának kérdését. Így ez az intézmény munkájában két, tényezőértékű negatív vonást tartalmaz, amelyek elkerülhetetlenül tükröződnek életének teljességén. Ezen negatív tényezők kapcsolódásából jön létre az az eredő, amelynek folytán eddigi munkájában az intézmény nem tölthette be, valósíthatta meg az elé tűzött célokat. A Művelődési Ház tevékenysége gyakorlati lefolyásában kétarcú. Léteznek meghatározott, feltételeken mondva, művelődési tevékenységek, amelyeket társadalmi eszközökből pénzelnek (régebben a községi közgazgatási szerv, majd a Községi Művelődési Közösség, legújabbán pedig

a Művelődési Öngazgatási Érdekközösség) mint amilyenek a különféle drámai, zenei és (ritkábban) általános műveltséget nyújtó rendezvények, amelyeket önállóan szervez. Ezeket az egyéb tevékenységeket úgy jellemezhetnénk, mint túlnyomóan kereskedelmi jellegűeket.

Egy nagyobb rendszerességre törekvő felosztás a Művelődési Ház összes tevékenységét így vázolhatja fel:

1. A Művelődési Ház közvetítő szerepéből eredő feladatok, melyek révén a városunkon kívülről jövő különféle művelődési megnyilvánulásokat megszervezi. Ilyenek a legkülönbélebb típusú vendégszereplések és a két zentai moziban bemutatott filmek. E csoport keretében két alcsoportot is felsorolhatunk: a művelődési kifejezés olyan formáit, amelyeknek meghatározott kulturális értékei vannak, amelyek a népesség általános és szakosított műveltségének emelésére törekednek, és a másik, a népszerű, gyakran sund-jellegű előadások, amelyekre jóformán csak az általuk létrehozott anyagi eredmény végett kerül sor.

2. A Művelődési Ház mint a város tömeges művelődési megnyilvánulásainak szervezési központja a polgárság tevékeny művelődési életének megszervezése terén, mint amilyenek a klubélet, a különféle fajtájú műkedvelő tevékenységek, a polgárok öntevékenysége, különféle kedvtelések (hobby) alakjában, a művelődési megnyilvánulások résztvevői alkotókészségének serkentése.

A több évi tapasztalat, amelyet elemzés alá vettünk, azt mutatja, hogy a Művelődési Ház több-kevesebb szerencsével közvetítő szerepe első részének eleget tesz, míg feladatai második részében még távolról sem mutat fel ilyen színvonalat, néhány tevékenység kivételével, mint amilyen pl. a bábszínház. Ilyen értelemben különösen súlyos a helyzet a tanyaközpontokban, amelyek gyakorlatilag mindennemű alkotó művelődési élet nélkül maradtak.

Világos, és ezt ki is emeltük, hogy a helyiséghiány súlyos probléma. Ezzel szemben a meglévő adottságokat sem használjuk ki, ahogyan lehetne. Évek óta ott áll a Munkásegyletem gyönyörű, tágas udvara, amelyet külön a nyári időszakban mindenfajta előadás céljaira alakítottak át!

Az anyagi alap megszerzése szempontjából a Művelődési Ház alapvető szükségleteit a társadalmi közösségtől kapott eszközökből elégíti ki. Anyagi alapjainak bővítését viszont önmaga pénzelésében keresi, nem mindig szerencsésen megválasztott kereskedelmi tevékenységével, amelynek, úgy tűnik, alapvető célja a minél több pénz és nem a minél magasabb kulturális színvonal elérése. Valójában a társadalmi és szervezési érdekek ezen ellentétében, a művelődési megnyilvánulások kívánatos színvonalának és a minél gyorsabb és eredményesebb anyagi haszonnak a viszonyában rejlenek a zentai Művelődési Ház tevékenységével kapcsolatos félreértések.

A társadalom lényegileg érdekelve van mind a minőségi művelődés, mind pedig a szórakoztató tömegkultúra iránt. Ugyanakkor közismert igazság, hogy e másik tevékenység, a szórakoztatás, a pillanatnyi kultúra, a pillanatnyi divat művelődési formáinak kielégítése könnyebb és anyagilag előnyösebb, mint a magasabb kulturális értékek megvalósítása, a törekvés, hogy ezeket az értékeket terjesszék a népesség között,

és ezek eresszenek gyökeret, nemesítsenek egy sokkal hosszabb időszakban, és így hassanak a társadalom általános anyagi és szellemi alapjára. Ez olyan válaszút, amelyen könnyű eltévedni. Annál is inkább, mert sokkal könnyebb elindulni a könnyű szórakozás, a felszínesség, az olcsó sikerek útján, mivel a nehezebben hozzáférhető kulturális eredmények terjesztésére való törekvés és az ilyen tevékenység kifejtése sokkal több eszközt és időt, de különösen kitartást és szakmai, valamint társadalmi érdeklődést kíván. Viszont a végső cél összehasonlíthatatlanul jelentősebb, és következményeiben társadalmilag összehasonlíthatatlanul hasznosabb. E két, lényegében eltérő út közötti ellentét jó szemléltetésére szolgálhatnak régebbi és időben közelebbi példák egyaránt. Nemrég egy magas szintű előadást, amelybe jelentős művészi erőfeszítéseket fektettek be, következképp sokba is került, a kevés számú elkelt jegy miatt le kellett mondani. Nem ez volt az egyetlen. Még emlékezünk egy néhány évvel ezelőtti friss esetre is. Egy híres és rendkívül ismert hegedűművész hangversenyt kötött le Zentán. Éppen néhány héttel korábban nagy sikert aratott prágai és párizsi vendégszereplésén, s erről a tömegtájékoztató eszközök is részletesen beszámoltak. És a színvonal ilyen jellegű bizonyítása után mi történt Zentán? Az előadást le kellett mondani, mivel kevés belépőjegy — mindössze 8-9 — kelt el. Mi lehetett ennek az oka? Semmiképpen sem a város „botfúlúsága”, hiszen itt sikeresen működik egy zeneiskola is. Az ok valószínűleg a Művelődési Ház személyzetének gyenge érdeklősége, nem elegendő kitartása, hogy utat törjön ilyen „nem kifizetődő” rendezvényeknek is. Egész sor hasonló példát említhetnénk.

Az is igaz, hogy találhatnánk, ha éppen keresnénk, igazolást is az ilyen érdektelenségre. Nincsenek megfelelő helyiségek, nincsenek képzett munkatársaink. De hát mit tettünk ez alatt a húsz év alatt. sőt a háború óta eltelt egész idő alatt, hogy alkalmas és szakképzett kádert teremtsünk, vagy legalább azokat szakképesítsük, akik már a Művelődési Házban vannak, és egyáltalán mit tettünk annak érdekében, hogy legalább valamivel megfelelőbb helyiségekben menjen végbe a Művelődési Ház tevékenysége? Mit a szavakon és a sirámokon kívül? És így a Művelődési Ház, ez a potenciálisan magas értékű intézmény — amely a második világháború után mind a keleti, mind a nyugati országokban a modern törekvések és szándékok kifejezéseként a különféle művelődési tevékenységek és ágazatok egy meghatározott helyen való összefonódási formájává fejlődött — Zentán súlyosan elmaradott, egyszóval vidékies állapotban maradt.

Vajon a Művelődési Ház ilyen tevékenysége és a társadalmi környezetnek, amelyben működik, iránta való ilyen viszonyulása magvarázható-e csupán szervezeti felépítéséből eredő belső tényezőkkel, vagy ez a mi zentai környezetünk érdektelenségének, gondatlanságunknak és értetlenségünknek, a társadalmi felépítmény értékelési mércéi hiánvána sainálatos megnyilvánulása? Vagy a művelődés vidékies felfogásának és az elmúlt időszakokban „hatalmon levő” társadalmi szervezetek művelődési tevékenységének gyümölcse? Vagy mindkettő esvűtt? Vagy az anyagi lét, a gazdaság alapvető problémáival való terheltég, és ennek következtében a felépítmény esszenciális problémáinak elhanyagolása, és így az a nem marxista felfogás, amely a kultúrát elválasztja az anyagi valóságtól, mivel „az várhat, amíg nem rendezzük a termelésben

a viszonyokat”, noha ezek a viszonyok állandó mozgásban vannak, és természetüknél fogva sohasem rendezhetők véglegesen? Ez a kérdések egy része, amelyeknek kellő helyet kell biztosítani, ha olyan feleletet keresünk, amely társadalmi kötelezettséget és iránymutatást is jelent, egyúttal. Ennek ellenére még a legújabb, mondhatni forradalmi események, a Pártlevél és az azt követő tevékenység után is a kultúra és a művelődési tevékenység „későbbre” maradt. És ez a későbbre halasztás az, ami kikezdi a művelődési kifejeződés szerkezetét, ami nem engedi, hogy időszerű legyen, hanem arra kényszeríti, hogy gyakran késve baktasson az idők nyomában, ahelyett, hogy hozzájárulna a haladáshoz és építse azt. Mindezzel nem arra gondoltunk, hogy a művelődésben valamely „huszárvágás” szükségességét emeljük ki. Egyszerűen úgy gondoljuk, hogy a kultúrának és kifejezési formáinak a nálunk tapasztalható erős társadalmi fejlődéssel kell lépést tartania, hogy szűkebb környezetünkben is foglalkozni kell vele, és az érdeklődés középpontjába kell helyezni, nem a destrukció, hanem a segítségnyújtás, mind az anyagi, mind a szellemi tartalékok fokozottabb felhasználása értelmében, amelyeknek ez a város, ezt már bebizonyította, a birtokában van.

A legjobb bizonyíték arra, hogy Zentának van ereje és lehetősége, hogy másként is foglalkozzék a művelődéssel és a művelődési intézményekkel, a másik két művelődési intézményhez, a könyvtárhoz és a múzeumhoz fűződik.

A Zenta Népkönyvtár az első (s mi több, eddig az egyetlen) könyvtár Vajdaságban, amely — 1969-ben — rendeltetésszerűen erre a célra készült épületet kapott. Ez alkalommal nem foglalkozunk a vitákkal, hogy valójában az épület funkcionális-e vagy sem. Ezúttal számunkra fontosabb a tény, amely arról tanúskodik, hogy a szociális környezet érdekeltnek tartotta magát, hogy komoly eszközöket fektessen be, sőt Vajdaság szintjén az úttörő szerepet is vállalja egy könyvtárépület felépítésével. Tény, hogy ebben a vállalkozásban úgyszólván minden társadalmi réteg részt vállalt az egyénektől a községi képviselő-testületig, és ellenszavazat nem volt. Ugyanakkor el kell ismernünk, hogy ezt a döntést intenzív tevékenység előzte meg, hogy minél inkább megvilágítsák az akció céljait. Erre a csaknem két évig tartó időszakra jellemző volt a kitartás, amellyel vezették. aminek egyébként is jellemeznie kellene a művelődés terén vezetett hasonló, hosszabb lejáratú akciókat. Az ilyen eljárás következményei más értelemben is világosan megmutatkoztak: az új épületbe való beköltözés előtti és utáni években a kölcsönzött könyvek száma 50 százalékkal emelkedett. De minthogy ez a társadalmi környezet nem tehetett többet a könyvtárért, vagyis erre e pillanatban nem volt ereje, ez a tényező elszigetelt maradt, úgyhogy a könyvtár egyéb tevékenysége többé-kevésbé a korábbi szinten rekedt meg. Így — természetesen kísérletileg — ez az új tényező teljesen tisztán mutatkozott meg, és világosan kimutatta, hogy mit és mennyit jelent az általános érintkezésben. és hol és mennyiben ér véget a hatása. Az 1969-et követő évek eseményei megmutatják, hogy az elolvasott könyvek száma gyakorlatilag stagnál, szemléltetően bizonyítva, hogy az új helyiségeken kívül a könyvtárban nagyon kevés dolog változott.

A Zentai Múzeum gyakorlatilag új intézmény a város művelődési életében. Ami korábban, e múzeum 1974-ben történt megnyitása előtt létezett, nem nevezhető múzeumnak. Ez tulajdonképpen múzeumi tárgyak

lerakata volt, felettébb alkalmi kiállításokkal. Ezenfelül hosszú éveken át a múzeum csak papíron, azok képzeletében létezett, akik kitartó türelemmel dolgoztak megvalósításán. És a munka, amint az a kitartó és céltudatos munkánál leggyakrabban történni szokott, gyümölcsözőnek bizonyult. A zentai szociális környezet és a tartományi hatóságok, a Tartományi Művelődési Közösség talált rá lehetőséget, hogy felkutassa az eszközöket, és átalakítsa a múzeumnak alkalmas épületet. Ez a Plébánia központi része volt, már architektúrájánál fogva is egyike Zenta város jelentősebb építményeinek. Így a múzeum, a könyvtártól eltérően, éveken át jött létre, hogy végül is elfoglalja helyét a többi művelődési tevékenység sorában. Sajnos a jelenlegi feltételek között a múzeumot is az a kór fenyegeti, ami a könyvtár megnyitását is követte: az anyagi alapban kevés változás történt a korábbi állapotokhoz képest. A munka technikája és technológiája a rendelkezésre álló eszközökkel kivitelezhető szinten maradt, s a káder is — minimális változással — a régi.

A nevelői munka, amely pedig a legújabb múzeumtudományi elvek szerint a múzeumi tevékenység egyik lényeges elemét képezi, szintén csonka. A Zentai Múzeumnak nincs hivatásos múzeumi pedagógusa. Ezt a tevékenységet a múzeum valamennyi dolgozója végzi, adott képességei szerint, ami már magában foglalja a következetlenséget a pedagógiai eljárásban és a szakmai tájékozódásban. Szerencsére a múzeum tervei ennek a szolgáltatnak hangsúlyozott fontosságot tulajdonítanak, és a közeljövőben előirányozzák megoldását. Sajnos azonban, mint ahogy az a múltban oly gyakran tapasztaltuk, nagy kérdés, hogy a különféle társadalmi és politikai formákban kifejezett szociális környezet támogatni fogja-e ezt az indokolt igényt, és mennyiben lesz tudatában ennek a szükségletnek, a múzeum szerepének városunk népessége általános művelődésében és nevelésében.

Az, ami éveken át pozitív irányba haladt, mint a város képzőművészeti tevékenységének erős ösztönzője, a művésztelep volt, ma pedig a Képtár is az, s ezek a Zentai Múzeum keretébe tartoznak. Ez a háború utáni első jugoszláviai művésztelep — a társadalmi művelődési önkifejezés egyik különleges alakja — Zenta hozzájárulása Jugoszlávia szélesebb kultúrájához. Azóta — 1952-től — elszaporodtak a művésztelepek Jugoszláviában. Némelyek több, mások kevesebb sikerrel. Azonban egyetlenegynek sem sikerült olyan következetességgel megőriznie folytonosságát és olyan hosszú időn át ébren tartani a nyilvánosság érdeklődését, különösen a képzőművészeti nyilvánosságét. Ez a tevékenység, mint a művelődési önkifejezés formája, annál érdekesebb, mivel az így kollektív viszonyok közé kerülő alkotóegyeniségek meghatározott kapcsolatokat teremtenek egymás között, különleges légkörben hatnak egymásra, véleménycserét folytatnak, vitakoznak tevékenységükről kötetlen és pihentető formában, és ily módon gazdagodnak, gyakran alárendelve egyéniségüket is az ilyen pillanatnyi környezet követelményeinek. Eddig még senki sem kutatta e tevékenység ilyen interferenciájának eredményeit, s a művészi kifejezésmódnak csak külsőségeit vették számba a Zentán és Zentáról készült műveket. Pedig e tevékenységnek sok szociális és lélektani vonatkozása van még, amelyet érdemes volna kutatni, azzal a céllal, hogy tisztábban lássuk az ilyen kollektív munkamódszer összes pozitív és esetleg negatív elemeit is. Mindenesetre fontos jellemvonása marad művelődési életünknek, hogy Zenta volt az első

a háború utáni Jugoszláviában, amely bevezette a kulturális kifejezés ilyen különleges alakját.

Noha szintén a művelődési tevékenység hatáskörébe tartozik, némileg eltérő a Történelmi Levéltár célja és fejlődése. Ennek a községközi, nemrég pedig még tartományi jelentőségű intézménynek egyéb rendeltetése is van, azon cél mellett, hogy minél intenzívebben vegyen részt a lakosság életében, amelynek szolgálatára áll, minél nagyobb tömegeket vonva be az itt folyó tevékenységbe.

E kulturális kifejezési formának a valódi célja, hogy rendezett és selejtező módszerrel, a tudományos és szakmai elvek alapján őrizze és számon tartsa a lakosság részére, valamint a szélesebb értelemben vett társadalom számára hasznos levéltári anyagot. Tevékenysége, noha néha néha észrevétlen, mégis nélkülözhetetlen, amikor szükség van valamilyen adatra vagy jelentősebb kérdés megoldására, és a dokumentáció sehol másutt nem lelhető fel. Ezekben a pillanatokban világossá válik a Levéltár jelentősége még a „hitetlen Tamások”, a laikusok előtt is, akik sajnos gyakran csodálkoznak, hogy miért van szükség erre az intézményre. Ez a Levéltár dokumentáris-informatív szerepe, amely lényegileg szintén a kulturális kifejezés egyik alakja.

A másik szempont, akárcsak a kulturális kifejezés többi alakjánál, a pedagógiai jelentőség. Ezt a Történelmi Levéltár a kiállítási vagy publicisztikai tevékenység különféle formái által fejt ki, ily módon igen széles körű, bár néha nem eléggé észrevehető szerepet töltve be. Nyílt kérdés marad azonban, hogy a nevelő munkát hogyan és mennyire kell a Levéltárban intézményesíteni és milyen formában lebonyolítani. Ez a kérdés különösen jelentős a zentai szociális környezetben, amelyben a Történelmi Levéltárnak már határozott tekintélye van, amely hasznosítható értéket képvisel, a maga szokásossá vált pedagógiai aktivitásával. Ebben a környezetben kell a jövőben is tárgyalni és fejleszteni.

A műkedvelő tevékenységek közé (ezt az elnevezést csak nagyon feltételesen használva, mert e tevékenységek némelyike, minősége és jelentősége folytán, a művelődési önkifejezés legmagasabb szintjét képviseli Zentán) tartoznak a jelentős számú polgárt, a legtöbb igazi és odaadó kulturális alkotót maguk köré tömörítő tevékenységek. Közülük a legkiemelkedőbb és legfolyamatosabb a Stevan Sremac Műkedvelő Színjátszó Társulat működése, a Zenta Monográfiája körül kifejlődött kiadói tevékenység, a *Tiszavidék* és *Potisje* tevékenysége, a Dudás Gyula Múzeum és Levéltárbarátok Egyesülete, a Közművelődési Közösség és a Bélyegyűjtőegyesület. A művelődési élet egyéb kifejezési formái, amelyeket fentebb említettünk, nem annyira összefüggőek és tartalmasak, és nincs is állandóan meghatározott irányultságuk, hogy jelenleg kiállják az összehasonlítást az itt említettekkel.

A Stevan Sremac Műkedvelő Színjátszó Társulat már hosszú évek óta fejt ki tevékenységét, maga köré gyűjtve a színművészet lelkes műkedvelőit, a régiek mellett, akik már az egyesület „letárává” váltak, a fiatal nemzedéket is, ily módon biztosítva magának az állandó folytonosságot a munkában, nemzedékről nemzedékre. E munka megnyilvánulásai az időnkénti előadások Zentán és környékén, sőt távolabbi vidékeken is, ily módon legalábbis részben betöltve azt az úrt, amelyet a hivatásos színház hiánya idéz elő. Ennek az írásnak nem célja, hogy ítéletet mondjon ezeknek az előadásoknak a színvonaláról, amelyek többé-kevésbé

amatőr szintűek. Fő értékük a mi szemünkben és ennek az írásnak releváns koncepciója szerint a művelődési önkifejezés, amely a résztvevők-ből egy művészi tevékenység eredeti alkotóit teremti, és ily módon művészi kulturális kielégülést nyújt számukra, és közvetlenül hat a környezetre a művelődés szintjének emelése által.

Nem kisebb jelentőségű, sőt, bizonyos tekintetben hatásában még nagyobb a kiadói tevékenység Zenta Monográfiája anyagának összegyűjtése terén. Ezen a téren egész sor füzet — 23 — került kidolgozásra, zentai és más szerzők tollából, a feldolgozásra kerülő anyag korrekt, leggyakrabban szakszerű ismeretét bizonyítva. Ez a kifejezési forma, ha jelenleg még nem eléggé észrevehető is, nagy jelentőségű és hatású lesz Zenta város és történelmi-anyagi összefüggéseinek jövődő megismerése szempontjából. Ezt is, akár csak az életképes amatőrtévékenységeket olyan emberek ösztönzik és mozgatják, akik erre a munkára lélektanilag mélyen motiváltak, és tudatában vannak jelentőségének.

A Dudás Gyula Múzeum- és Levéltárbarátok Egyesülete valamivel későbbi keletű, noha tevékenysége évről évre mind intenzívebb, különösen azokon a területeken, amelyekre e két hivatásos intézmény, a múzeum és a levéltár nem terjeszti ki tevékenységét. Ily módon ez az egyesület hézgapótló jelentőségű.

A bélyegyűjtés, mint bárhol a világon, külön tevékenység, kedvtelés, hobby, mondhatnánk külön céh. És amennyi bélyegyűjtő Zentán van, ha csak a leglelkesebbeket vesszük is számba, már hosszú évek óta, nem is csoda, hogy nemcsak idehaza, hanem külföldön is kiállítanak, kiadványokat jelentetnek meg, ami sajátos módon szintén hozzájárul a város általános művelődési önkifejezéséhez.

Ezen a helyen kötelesek vagyunk megemlíteni egy olyan tevékenységet is, amely 1974-ben teljesen megszűnt. A Közművelődési Közösségről van szó.

Hosszú éveken át ez a szervezet jelentős művelődési intézményt képviselt, amely valójában a város „művelődési parlamentje” volt, amely sok elvi kérdést oldott meg, és ahol tervek és új elképzelések születtek. Ez a tevékenység hivatásos szinten állt, és erős hatást gyakorolt a művelődési élet kifejezési formáira a hatvanas évek folyamán. A zentaihoz hasonló irányvonal volt egész Vajdaságban és Szerbiában. A hetvenes évek elején azonban ez a tevékenység jelentősen csökkent egész Vajdaságban, Zentán pedig csaknem teljesen megszűnt. A fő ok: a művelődési tevékenységek pénzeléséről szóló törvényben kifejezésre jutó, ujjonnan bevezetett törvényszabályok, amelyek a közművelődési közösség mint művelődési parlament jelentőségét elhanyagolják. Szerepét a községi művelődési közösség veszi át, amely megszilárdítva szervezeti és gyakorlati formáit, közvetve mindinkább visszaszorítja a közművelődési közösség tevékenységét, míg végül az utóbbi megszűnik: 1974-ben felszámolják. Ily módon egy adminisztratív-kulturális kifejezési formát — a közművelődési közösséget — egy másik vált fel, a községi művelődési közösség, illetve annak legújabb alakja, a művelődési öngazgatási érdekközösség, a legújabb jugoszláviai társadalmi elképzeléseknek megfelelően.

Végül, de jelentőségénél fogva nem a felsorolás végén, Zenta város művelődési mozaikjának kiegészítése végett kötelességünk megemlíteni két hetilapunkat, a *Tiszavidéket* és a *Potisjét* is.

Mindkét lap, amelyek a *Magyar Szó*, illetve a *Dnevník* mellékleteként jelennek meg pénteken, illetve csütörtökön, nem csak zentai lapok. A Tisza menti községek — Zenta, Kanizsa, Törökkanizsa és Csóka — hetilapjai. Bennük mindig sok tudósítás található az illető községek életéről, de leginkább Zentáról, ami érthető is, tekintettel Zenta nagyságára és fontosságára a Tisza menti tájegységben. Kettőjük közül a *Tiszavidék* a jelentősebb, példányszáma, az eladott példányok száma, terjedelme és az újságírói „kar” összetétele szerint is, ugyanis hivatásos újságírókból áll. Úgy látszik, a zentai szociális környezetnek még mindig nincs elegendő ereje és eszköze külön lap kiadására, kizárólag Zenta város részére, hogy ne is beszéljünk a helyi napilapról, ami világszerte nem is ritkaságszámba. Úgy látszik azonban, hogy a mi környezetünknek és lehetőségeinknek legjobban a hetilap felel meg, és nem is mint önálló lap. Ez a tény megtalálta helyét és jelentőségét az előző évek során, valami mást — legalábbis eddig — senki sem kísérelt meg, és az ilyen próbálkozás sorsa, az eddigi törekvésekből ítélve, úgy látszik, teljesen bizonytalan lenne. Mindenesetre, a meglevő lapok anyaga gazdag tárházat képez, ha nem is mindig szerencsés válogatásban, amely sok adatot közöl Zenta város életéről és e társadalmi környezet kulturális kifejezését alkotó valóságos és potenciális erőkről.

Így hát ebben a pannón-síksági városban, amelyet néha szinte keresni kell hazánk északi részén, Zentán, amely tele van üdítő zölddel, de csontig hatoló nyirkossággal is, ahol forró nyarak és csikorgó telek váltják egymást (noha ez az utóbbi évekre mintha nem is vonatkozna), ezek közt a jellegzetes, földszintes, két kis, kancsal ablakos, vert falú házak közt, ebben a városban, amely rátámaszkodik a nyugodt, szőke folyóra, a Tiszára, amely néha rossz természetét is meg tudja mutatni, akárcsak az idevalósi emberek, akik néha csakugyan lassan mozdulnak, idő kell nekik ahhoz, hogy bekapcsolódjanak a forradalmi társadalmi és kulturális folyamatokba — létezik egy általános művelődési képződmény, amelynek megvannak a maga tarka elemei, sőt némely könnyen vagy nehezebben észrevehető sajátosságai is, amelyek végső soron talán mégis ezt az éghajlatot és ezt a várost tükrözik.

Szloboda János fordítása